

ВІДГУК

офіційного опонента про науково-практичну цінність дисертаційної роботи Улан Аліни Миколаївни за темою «Орієнтація підготовки фехтувальників з урахуванням функціональної асиметрії», поданої до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту зі спеціальності 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Актуальність дослідження. Світові тенденції розвитку фехтування вказують на зростання видовищної та конкурентоздатної значимості змагань, що підвищує рівень інтенсифікації змагальної та тренувальної діяльності атлетів. Аналіз науково-методичної літератури і результатів змагальної діяльності спортсменів високого класу дозволили встановити, що фехтувальний поєдинок сьогодні характеризується високою динамічністю та використання більшого арсеналу прийомів маневрування на фехтувальній доріжці, частішим використанням прийомів нападу та демонстрації нового рівня розвитку спеціальних якостей. Як наслідок висуваються підвищені вимоги до демонстрації фехтувальником його можливостей в умовах граничних навантажень. Тому з метою підвищення ефективності спортивної орієнтації фехтувальників фахівці пропонують звертати увагу на психомоторні особливості спортсменів, вроджені якості, які є індикатором таланту, а у фехтуванні особливої значущості набуває функціональна асиметрія.

Дисертаційна робота Улан Аліни Миколаївни актуальна, оскільки присвячена важливій проблемі теорії та методики фізичного виховання та спорту - дослідженню та теоретичному обґрунтуванню алгоритму визначення функціональної асиметрії фехтувальників та на її основі побудові індивідуальних програм підготовки.

Улан А.М. припускає, що врахування функціональної асиметрії і її взаємодія з тренувальним процесом можуть бути одними із шляхів подальшого підвищення результативності спортивної діяльності фехтувальників. Але, відсутність єдиної системи знань, щодо процесів та механізмів формування,

удосконалення функціональної асиметрії стримує реалізацію положень і закономірностей у підготовці фехтувальників екстра класу. Своєчасне рішення цих наукових питань, безумовно, відкриває нові підходи до пізнання законів, що лежать в основі функціональної асиметрії та розширяють резервні можливості підвищення успішності спортивної діяльності.

Дисертація виконана у відповідності до «Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр.» та тематичного плану МОН України на 2015-2016 рр., тема 2.31 «Технологія відбору і орієнтації спортсменів-початківців у різних видах спорту» (№ державної реєстрації 0114U001483); тематичного плану МОН України на 2017-2018 рр., тема «Технологія прогнозування емоційного стресу в умовах напруженої діяльності» (№ державної реєстрації 0117U002385).

Наукова новизна одержаних результатів. Уперше в Україні комплексно досліджено та вивчені приховані ознаки асиметрії, розроблені різні варіанти індивідуальних профілів функціональної асиметрії фехтувальників за комбінацією «рука-нога-око-вухо». Напрацьований комплекс загальних та спеціальних тестів для визначення функціональної асиметрії фехтувальників та алгоритми їх визначення у юних фехтувальників. Розроблені 17 індивідуальних профілів асиметрії фехтувальників та обґрунтовані методики їх побудови. Уперше отримані статистичні дані щодо кількісних характеристик та результативності кваліфікованих ліворуких та праворуких фехтувальників. Окреслені перспективи подальшого дослідження та використання функціональної асиметрії у тренувальному та змагальному процесі.

Практичне значення дисертаційної роботи Улан А.М. дозволяє узагальнити, що дослідження пов'язане з реалізацією алгоритму визначення функціональної асиметрії спортсменів на початкових етапах тренування. Результати впроваджені в систему контролю, розроблені прогностичні моделі, спрямовані на оцінку та корекцію індивідуальної підготовки фехтувальників. Розроблені рекомендації для тренерів, що містять урахування характерних особливостей прояву функціональної асиметрії спортсменів, систему тестів та

методику проведення заходів, спрямованих на орієнтацію їх підготовки. Напрацьовані рекомендації, що дозволяють підвищити ефективність тренувального процесу, уникнути помилок при визначенні домінуючих руки та ноги, виявити перспективи для подальшої підготовки фехтувальників.

Результати досліджень впроваджені у практику підготовки фехтувальників Національної федерації фехтування України, про що свідчать відповідні акти. Кількісні характеристики функціональної асиметрії у фехтувальників можуть бути використані у міждисциплінарних дослідженнях для зіставлення з іншими об'єктивними показниками, з експертними оцінками та педагогічними характеристиками спортсменів. Результати досліджень впроваджено в навчальний процес Національного університету фізичного виховання і спорту України та Центру підвищення кваліфікації і післядипломної освіти.

Методичний рівень дисертації є високим і, на мою думку, достатнім для вирішення завдань дисертаційної роботи. Кількість і обсяг публікацій та повнота опублікованих матеріалів дисертації відповідають вимогам директивних документів. Основний зміст дисертації опублікований у 22 наукових працях: 8 статей у фахових виданнях України. Результати досліджень Улан А.М. обговорені на наукових конференціях та заслуговують подальшого використання.

Відповідність дисертації вимогам Державного стандарту України. Дисертаційна робота Улан А.М. викладена на 238 сторінках загального тексту, оформлена згідно вимог і складається з анотацій, вступу, п'яти розділів, практичних рекомендацій, висновків, списку літератури (258 джерел) та восьми додатків. Робота ілюстрована 36 таблицями і 53 рисунками.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків, узагальнень дисертації забезпечено методологічним обґрунтуванням теоретичних положень, відповідністю методів меті та завданням дослідження, цілісною організацією роботи, репрезентативністю вибірок, застосуванням методу статистичного аналізу експериментальних даних. Наведені результати дисертаційної роботи є новими, мають об'єктивний характер і базуються на достатній кількості експериментального матеріалу, що дало можливість оцінити

результати досліджень та наукові положення і висновки дисертації, як достовірні та аргументовані.

У вступі обґрунтована важливість обраної теми і викладені основні проблемні питання дослідження, окреслено об'єкт, предмет визначено мету та завдання роботи, показаний алгоритм і шляхи їх вирішення, зроблений акцент на новизні та практичному значенні роботи, представлені відомості щодо апробації результатів дослідження та структури роботи.

Огляд літератури (розділ 1) містить аналіз наукових робіт по проблемі, сучасні погляди на функціональну асиметрію у спорті та її урахування при орієнтації підготовки спортсменів. Автор розглядає характерні особливості орієнтації підготовки спортсменів на сучасному етапі розвитку спорту (підрозділ 1.1.), орієнтацію підготовки спортсменів у єдиноборствах (підрозділ 1.2.) та роль функціональної асиметрії, як основи орієнтації спортивної підготовки (підрозділ 1.3.). Психомоторним особливостям фехтувальників та їх зв'язок із функціональною асиметрією дисертант присвятив підрозділ 1.4. Автор узагальнив наукові положення та вказав на підвищення уваги з боку тренерів та фахівців щодо визначення функціональної асиметрії у спортсменів вже на початковому етапі підготовки. Показано, що нераціонально спланований тренувальний процес, нехтування генетичною схильністю дітей до володіння лівою чи правою половиною тіла призводить у майбутньому до уповільнених темпів зростання спортивної майстерності, в деяких випадках, і до неможливості досягнення ними високих спортивних результатів. Розділ 1 написаний науково і привабливо. Аналіз літературних джерел і наукових праць, свідчить про актуальність роботи.

Мета та завдання дослідження логічно поєднані з аналізом літератури та вирішуються за допомогою апробованих методик (розділ 2). У дисертації використані методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури, опитування тренерів з фехтування, аналіз протоколів та відеоаналіз змагальної діяльності фехтувальників і проведення статистичного аналізу прояву мануальної асиметрії у провідних фехтувальників Світу та України, педагогічне спостереження та тестування з метою визначення

функціональної асиметрії у кваліфікованих спортсменів — членів збірних команд України. Для визначення прихованих ознак асиметрії у фехтувальників-початківців були проведені рухові тести. Тестування з використанням інструментальних методів аналізу складу тіла, психодіагностики, біомеханічного тестування з використанням оптико-електронної системи «OptoJump», «Qualisys» та програмного пакетного комплексу «Visual 3D» фехтувальників застосовувалося з метою підтвердження чи спростування визначених індивідуальних профілів асиметрії кваліфікованих фехтувальників. Організація дослідження достатньо продумана і спрямована на підтвердження основних завдань висунутих автором. Експериментальна частина роботи виконана на достатній кількості обстежуваних, що робить надійними висновки.

У розділі 3 представлений матеріал дослідження прояву функціональної асиметрії у спортсменів, які спеціалізуються у фехтуванні на різних видах зброї. Проведені дослідження дозволили визначити варіанти ІПА у спортсменів, перелік яких є значно звужений і специфічний для фехтування. Серед кваліфікованих фехтувальників виявлено «прихованих ліворуких спортсменів», які з початку спортивної діяльності фехтували в стійці, яка для них є неприродною. Результати інструментальних досліджень дозволили встановити, що тренування кінцівки, яка від природи не є провідною, здатне нівелювати асиметрію.

В результаті досліджень обґрунтовані підходи та розроблені алгоритми визначення функціональної асиметрії у юних фехтувальників (розділ 4). В ході досліджень обґрунтовано підходи до урахування функціональної асиметрії спортсменів в різних видах спорту, що дало змогу виокремити та обґрунтувати найбільш ефективні підходи до урахування функціональної асиметрії та орієнтації підготовки юних фехтувальників. Вивченні індивідуальні профілі функціональної асиметрії спортсменів, що передбачає акцентування асиметрії з паралельним розподілом навантаження на непровідну сторону з метою уникнення порушень постави та відставання неведучої половини тіла, а також на формуванні перехресної асиметрії. При виборі бойової стійки та озброєної руки

фехтувальника акцентовано увагу на орієнтацію ведучу руку, так і озброєною рукою є пріоритетними при нанесенні уколу (удару) у фехтувальному поєдинку.

Систематизовано комплекс тестів для визначення функціональної асиметрії та зіставленні ІПА спортсменів, серед яких загальні рухові тести (для визначення провідної руки, ноги, ока, вуха), що рекомендується використовувати при наборі дітей в групу для занять фехтуванням і орієнтації їх підготовки, та спеціальні тести (визначення моторної асиметрії верхніх та нижніх кінцівок), які рекомендується використовувати на завершення першого року тренувань з метою контролю за функціональною асиметрією спортсменів та внесення корекції у тренувальний процес на першому етапі орієнтації.

Проведені дослідження серед фехтувальників-початківців дозволили виявити у 14 обстежених (70%) – домінування правої руки, для 6 (30% обстежених) характерне домінування лівої руки. За наявності та оцінки асиметрії нижніх кінцівок серед спортсменів-початківців для 30% спортсменів-початківців характерне домінування лівої ноги, для інших 70% – правої. За результатами виявлення та оцінки асиметрії зору 30 % обстежених володіють лівим оком, 70% – правим. 30% досліджуваних віддають перевагу у володінні лівим вухом, 70% – правим (абсолютне домінування, $K_{ac}=100\%$).

Отримані результати по асиметрії верхніх та нижніх кінцівок юних фехтувальників при виконанні спеціальних тестів наприкінці 1 року тренування підтверджують приховані ознаки асиметрії та необхідність побудови індивідуальних профілів асиметрії. Розроблено рекомендації тренерам щодо орієнтації підготовки юних фехтувальників з урахуванням їх індивідуального профілю функціональної асиметрії.

Особливої уваги спеціалістів в галузі фізичної культури та спорту має розділ 5 - аналіз та узагальнення результатів дослідження (с.176). Автор намагалась узагальнити результати власних досліджень, які викладені у розділах 3 та 4 з інтерпретацією і позицією інших наукових праць стосовно означеної проблеми. Проаналізовано отримані результати згідно даних літературних джерел, проведено обговорення, сформовано основні висновки про наукову новизну і

практичну значущість дисертації. Виокремлені дискусійні положення основних результатів роботи, їх наукова і практична значущість. Заслугує на увагу спроба дисертанта під час обговорення результатів роботи зосередити увагу на розробці та обґрунтуванні теоретичних та прикладних аспектів асиметрії фехтувальників. Подальшого розвитку у дисертаційній роботі набули положення теорії, функціональної асиметрії у фехтуванні та способи її визначення у спорті (Д. Тишлер, 1976; А. Nawrylak, 2001; Є. Бердичевська, 2004; Є. Сергієнко, А. Дозорцева, 2004; В. М. Вашина, 2006; Ю. Кабанов, 2009; В. Москвін, Н. Москвіна, 2015; J. Verbeek et al., 2017).

Отримали підтвердження дані щодо необхідності комплексного вивчення функціональної асиметрії та своєчасного її виявлення у спортсменів на початкових етапах багаторічного вдосконалення для подальшої орієнтації їх підготовки з урахуванням ІПА. Результати дисертації доповнюють дані та розширюють уявлення щодо особливостей змагальної діяльності фехтувальників з різними проявами функціональної асиметрії, характеристик бою праворукого спортсмена з ліворуким (Б. Турецький, 1991; С. Нікольська, 1993; G. Grouios, H. Tsorbatzoudis, K. Alexandris, V. Barkoukis, 2000; Г. Тишлер, 2010; М. Риднік, 2011). Застосування розробленого алгоритму та рекомендацій дозволило підвищити ефективність тренувального процесу і виявити перспективні шляхи для подальшого вдосконалення підготовки спортсменів у фехтуванні.

У процесі експертизи роботи виникли зауваження щодо змісту дисертації та автореферату:

1. З огляду літератури слабо простежується критичне ставлення автора до цитованих публікацій.
2. У розділі 1 назви підрозділів не сформульовані проблемно.
3. Дослідження функціональної асиметрії були обмежені комплексом «рука-око-вухо-нога». Акцентовано увагу на сенсорному і моторному компоненті функціональної асиметрії і не знайшли відображення у роботі центральні компоненти. Латералізація півкуль є високо генетично детермінованою

властивістю центральної нервової системи (Сперрі, Візель, Лурія, Жаворонкова) і тому цей компонент асиметрії є важливим для визначення перспективності спортсмена та подальшого підвищення майстерності.

4. Не знайшли у роботі відображення статеві особливості асиметрії у фехтувальників.
5. У роботі варто було б зазначити особливості підготовки ліворуких та праворуких фехтувальників у провідних країнах світу та Україні. Чи відрізняються шляхи пошуку ліворуких спортсменів у провідних фехтувальних країнах та окреслити тенденцію до збільшення кількості ліворуких фехтувальників на міжнародній арені?
6. У розділі 5. Аналіз та узагальнення результатів необхідно було обговорити і зв'язати матеріал дисертації з сучасними науковими концепціями «дзеркальних нейронів» (Різолатті), зорово-моторних і моторно-візуальних трансформаційних процесів, що є важливими для теорії і практики фізичного виховання та спорту, а також підвищення резервних можливостей фехтувальників.
7. Безсумнівну наукову та практичну значущість дисертаційної роботи бажано підкріпити патентами.

Усі зроблені зауваження не знижують високого рівня представленої роботи. Викликає повагу логіка викладу, ретельність представлених табличних і графічних матеріалів, які можна аналізувати та перевірити.

Висновок. Все вищевикладене дозволяє вважати, що за актуальністю, обсягом, методичним рівнем, новизною і науково-практичною значимістю одержаних результатів дисертаційна робота Улан Аліни Миколаївни за темою «Орієнтація підготовки фехтувальників з урахуванням функціональної асиметрії» поданої до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту зі спеціальності 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, а отримані в ній висновки науково обґрунтовані, є важливими для теорії і практики фізичного виховання та спорту в частині розробки теоретичних уявлень про врахування

функціональної асиметрії і тіснішу їх взаємодія з тренувальним процесом фехтувальників. Дисертаційна робота Улан А. М. відповідає вимогам п.п. 9,11,12,13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 та № 567 від 27.07.2016 р.), які висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор Улан Аліна Миколаївна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту зі спеціальності 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт.

доктор біологічних наук, професор,
 професор кафедри анатомії,
 фізіології та фізичної реабілітації,
 директор НДІ фізіології ім. Михайла Босого
 Черкаського національного
 університету ім. Богдана Хмельницького

Лизогуб В.С.

підпис В.С. Лизогуба засвідчую
 проректор з наукової, інноваційної
 та міжнародної діяльності
 Черкаського національного університету
 імені Богдана Хмельницького,
 доктор історичних наук, професор

Корновенко С.В.

Відгук отримано 11.03.2019 р.

МДМ -